

A MAGYARSÁG JOGVISZONYAI ÉS KULTURÁLIS ÉLETE CSEHSZLOVÁKIÁBAN

A TÜRÓCSZENTMÁRTONI határozat, valamint a november i-én kitört budapesti forradalom után az összes megyékben és városokban megalakultak a nemzeti tanácsok. Legtöbb helyen tót nemzeti tanács és magyar nemzeti tanács, melyek gyakran békésen működtek együtt, főtörekvésük lévén a nyugalom és rend megőrzése. A tót-ság 95 %-a nem is gondolt arra, hogy a csehekkel egy államot alkosson. Csak azokon a helyeken, ahol a cseh ágensek szabadabban működhetek, ahol a hatóságok ellenőrző tevékenysége meglazult, kezdtek a tót nemzeti tanácsok helyzetükkel visszaélni. Ez többnyire a tót többségű városokban és olyan területeken történt, ahol a megszállás céljából kivezényelt cseh csapatok már megjelentek. Ezek erőszakosan és gonosz kíméletlenséggel bántak a magyar lakossággal. Sok magyart ártatlanul agyon lőttek, minden városból, minden helységről túsokat szedtek s messze Cseh-Morvaországba, várbörtönökbe és megfertőzött barakkokba vitték a magyarság intelligenciájának reprezentánsait.

Az ártatlanul letartóztatott magyarságot rendszerint Illavára, a fegyintézetbe, majd Brünn, Olmütz, Josefstadt, Theresienstadt börtöneibe hurcolták. A megszálló csehek népjogellenesen tették mindezt, mert hiszen a békekötés nem volt még realizálva, fegyverszünet nem volt érvényben, a felsőmagyarországi lakosok jog szerint magyar állampolgárok voltak és a letartóztatottak elleni vád emelése, mely rendszerint a cseh-tót állam elleni hűtlenséget variálta, a leggonoszabb, népjogellenes cselekedet volt, mert a megszálló seregnek és hatalomnak nemzetközi jogszokás szerint nem szabad a megszállott terület lakóitól a hűség esküt követelni és kikényszeríteni, pláne, mikor a csehek a megszállást fegyverszünet dacára rendezték. Népjogellenes volt az a cseh módszer is, mellyel a megszállott területen fogságba jutott magyar katonákkal bántak, akiket a nemzetközi jog csúfjára haditörvényszékek elé állítottak, holott legfeljebb, mint hadifoglyok lettek volna kezelendők. Népjogellenes volt az is, hogy a megszállott terület lakosságát a saját hazája elleni harcban való részvételre kényszerítették és hogy nem kímélték a felsőmagyarországi lakosság életét, magánvagyonát, családi életét, nyugalomát, vallási meggyőződését és egyházi szertartásait. A Wilson-féle teóriának egyik legsötétebb szégyenfoltja volt a cseh-tót nemzetegység hazugságára támaszkodó cseh megszállási akció Magyarországon.

Mikor a magyar bolsevik éra összeomlott, Srobár miniszter rendeletet adott ki a külföldiek kiutasítására. Az augusztus 2-án kelt 4.397. számú rendelet szerint (1. §.) mindazok:

„Akik 1914 évi augusztus hó 1-én nem voltak a volt magyar királyságnak állampolgárai és ezenkívül nem bírtak a mostani Szlovenszko valamelyik községében (városában) községi illetőséggel, kötelesek a Csehszlovák Köztársaság területét legkésőbb folyó évi augusztus hó végéig elhagyni. Ezen határidőt a zsupán (Pozsonyban és Kassán a rendőrfőkapitány) 8 napra leszállíthatja és 8—8 nappal meghosszabbíthatja. Vagyis, amint ezt egy augusztus 25-én kiadott új rendelet magyarázta:

„Oly személyek, kik 1914 augusztus i-ig állampolgárai voltak ugyan a magyar királyságnak, de Szlovenszko mostani területén nem bírtak illetőséggel, a Csehszlovák Köztársaság területét a 4.397/919. számú rendelet értelmében kötelesek elhagyni.“ A határidő letelte után a kiutasítottakat szállító vonatok egymásután gördültek Magyarország felé. Az ügynevezett zsuppvonatokon elindított, nagyrészt tisztviselők és állami alkalmazottak ezen utazásuk alkalmával nehéz megpróbáltatásokon mentek keresztül. Minden városban apadt a magyarság száma és azok is menekültek, akiknek anyagi viszonyai más egzisztenciális lehetőségeket nyithattak meg számukra. Ez a menekülésszerű költözési láz végzetes hiba volt, mert a cseh-tót érdekeket szolgálta és mert gyengítette a magyar lakosság erejét, melyet a kiutasítások, letartóztatások, a renegátság amúgy is szemmel láthatólag apasztottak.

Valósággal világcsaló komédia volt az, hogy mikor a Srobár-féle kiutasítási rendelet értelmében a kiutasított magyaroknak szeptember i-én már a demarkációs vonalon kellett volna lenniök és mikor vonatvontat után szállította ki a bizonytalan jövőbe a kiutasított magyarokat, amikor kétségbeesett magyarok tömegesen kénytelenek voltak útlevélért, vagonokért, szállítási engedélyért lótni-futni, sokszor Pozsonyba is utazni, a cseh-tót köztársaság aláírta Saint Germain en Lay-ben szeptember 10-én a szövetséges és társult főhatalmakkal megkötött szerződést, az ügynevezett kisebbségi jogokat védő szerződést, melyben az új államalakulás kötelezte magát, hogy a kisebbségek jogait épségben tartja és a nagyhatalmak kisebbségvédelmi kompetenciáját elismeri. Ez a szerződés a kisebbségi jog forrása gyanánt szerepel, ha azonban tekintetbe vesszük azt, hogy a kisebbségi védelem minimumát foglalja magában és a valóságban a minimum érdekében sem szállnak síkra a védelmet elvállaló nagyhatalmak, akkor bátran elmondhatjuk, hogy a forrás egyelőre bedugult.

E kisebbségvédelmi ígéret őszinteségének megvilágítására szolgál a csehszlovákiai magyarság egész tízesztendősi élete.

Eleinte 1919/20-ban a 19.381/V. 1919. pozsonyi postaigazgatósági rendelet alapján telefonon csakis csehül, tótul és németül volt szabad beszélni. A magyarul beszélőket szétkapcsolták. A posta a magyar címzésű leveleket eleinte nem kézbesítette, visszaküldte, vagy pedig megsemmisítette. Hajszát indítottak azok ellen, akik nyilvánosan magyarul beszéltek. Zsupánok rendeletet adtak ki, mely szerint hivatalban magyarul beszélni nem szabad. A magyar nyelvnek eltiltásával együttesen történt a cégtáblák leverdesése, amit a hatóságok rendeletekben támogattak. Kelet-Szlovenszkon és Ruszinszkon színmagyar területeken rendeletileg megparancsolták a hatóságok, hogy a cég-

táblákon nemcsak a név, hanem az üzem minősége is kiírandó szláv nyelven. Csupán 5 napi határidőt adtak e változás keresztülvitelére. Büntetés 2.000 koronában, ismétlődés esetén 6 hónapi elzárásban lett megállapítva. A szlovenszkoí teljhatalmú miniszter, Srobár 3.285/1919. számú rendeletében 1919 májusában elrendelte, hogy az összes üzleti és nyilvános intézeti, egyesületi felirat főnyelve a cseh-tót legyen. A másnyelvű szövegek kisebbnek kell lennie, rövidítéseket nem szabad a tótnyelvű szövegben használni.

Az 1920 február 29-i 122. számú nyelvtörvényt a német és magyar nemzet hozzájárulása és megkérdezése nélkül hozta a kinevezésen alapuló forradalmi nemzetgyűlés. A törvény, bár elismeri, miszerint az állampolgár érdekeről van szó, hogy az állami közigazgatás őt meghallgassa és vele a saját nyelvén beszéljen, de kimondja ugyanakkor, hogy nem mindenki követelheti azt, hogy vele az államnak mindegyik hivatalában és mindenütt az ő nyelvén lehessen tárgyalni. Ezt a kérést, úgy az indokolás, mint a törvény egy megfelelő nemzetiségi arányszámtól tette függővé a 2. §. 1. pontjában.

„Bíróságok, hivatalok és közszervek, amelyeknek működési köre oly járásra terjed ki, amelyben az utolsó népszámlálás szerint legalább 20% nem cseh-tót nyelvű állampolgár lakik, mindezen ügyekben, amelyeknek elintézése hozzájuk azon az alapon tartozik, hogy illetékességük arra a járásra vonatkozik,¹ kötelesek ezen kisebbségekhez tartozótól beadványokat elfogadni és ezen beadványok elintézését nemcsak cseh-tót, de a beadványi nyelven is kiadni.“

A nyelvtörvény 8. §-a szerint a kormánynak végrehajtási rendeletet kellett volna kibocsátania öt esztendőre terjedő átmeneti időre vonatkozólag. Ezt a kormány 1926-ig nem tette, hanem a legbrutálisabb csehesítést és tótosítást tovább is folytatta, sőt a nyelvtörvény minimális koncesszióit is negligálta.

Egy zsupáni rendelet 3.000 cseh korona büntetéssel fenyegette meg azokat, akik nyilvánosan magyarul beszélnek. De büntetendő cselekménynek stigmatizálta azt is, ha valakinek magán vagy üzleti nyomtatványai magyaryelvűek. Magyaryelvű levélpapíros, cégkártya, névjegy elkoboztatik és tulajdonosát 3.000 korona büntetés éri, amelyet, ha nem tud lefizetni, át lehet változtatni elzárásra is.

Hasonló módszerrel léptek fel a prágai kormányzatnak végrehajtó szervei az igazságügy terén. A törvényszékek és ítélőtáblák elnökei a népszámlálás megejtése után, a nélkül, hogy a népszámlálás eredménye jogerősen meg lett volna állapítva és hivatalosan kihirdetett volna, elrendelték a járásbíróági, törvényszéki területeken, ahol a magyar és német kisebbség számarányát 20%-nál kisebbnek találták, a felek magyar nyelvhasználatának beszüntetését. Erre volt szükséges a népszámlálási csalás. Hasztalan tiltakoztak ez ellen a magyarság és németség testületéi, hivatkozván arra, hogy a tolmácsolás megnehezíti az eljárást és ha a felek nem értik, hogy a bírák mit mondanak, ha nem értik a tanúvallomásokat, a jegyzőkönyveket, akkor ebből súlyos következmények háruulhatnak a felekre, ez mitsem használt és még ott is, ahol a magyarság arányszámát nem lehetett 20% alá szorítani, vagy nem engedték meg a magyar nyelvhasználatot, vagy pedig nagy nehézségeket gördítettek elébe. Vizsgálat tárgyává tette

a cseh járásbíró, vagy törvényszéki bíró, hogy vajjon az ügyvéd, vagy a fél magyar-e? Ha az illetőknek német vagy zsidó hangzású nevük volt, akkor a magyar beadványt nem fogadta el és a magyar nyelven való tárgyalást megtiltotta.

A magyarság elleni hatósági zaklató pereknek különlegességei a magyar himnusz, magyar ének, a Szent István-napi istentisztelet, a magyar színek és a magyar ruhaviselet miatt folytatott büntető hatósági eljárások. Az új államalakulás veszélyeztetését látják abban, ha valaki magyarul énekel, vagy magyar szabású ruhát visel, a magyar himnuszt pedig, mely áldást kér a magyarságra, valósággal rettegik.

A magyarság és németiség súlyos megbántását jelentették azok a cseh és tót vandálrombolások is, melyeknek a magyar műemlékek áldozatul estek. 1921 január 13-án a légionisták felrobbantották a dévényi Árpád-szobrot, február 3-án pedig a nyitrai zoborhegyi obeliszket. Az érzéseiben súlyosan megbántott magyarság tehetetlenül állt a hatósági protektorátus védelme alatt dolgozó vandalizmussal szemben. Szüllő Géza, magyar képviselő, Pozsony megye közgyűlésén szóvá tette a barbár rombolási merényleteket és figyelmeztette a kormányt, hogy a magyarság kulturális emlékeit legalább a múzeumok részére őrizték meg és ne engedje tönkretenni azokat. Ugyancsak figyelmeztették a kormányt a magyar lapok is, hogy az „ismeretlen tettesek” nem fognak visszariadni a pozsonyi Mária Terézia- és Petőfi-szobor lerombolásától sem. Ez a figyelmeztetés azonban rossz helyre volt intézve, mert a szoborrombolásokat maga a kormány rendezte és októberben Pozsonyban a légionisták világos nappal törték össze és döntötték le Fadrusz János világhíres szobrát, melyet teljesen szétkalapáltak és ugyancsak világos nappal szedték szét Petőfi Sándor szobrát is, tehát ismeretlen tettesekről szó sem lehetett, mint ezt a kormány hangoztatta. A szoborrombolást azután katonai segédlet mellett folytatták egész Felső-Magyarországon.

NÉPSZÁMLÁLÁS. A cseh-tót államalakulás alkotmánytörvényét kiegészítő nyelvtörvény fenti 2. §-a előírja, hogy abban az esetben, ha a legutolsó népszámlálás legalább is 20% nemcseh-tótnyelvű kisebbséget állapít meg egy járás területén, akkor a bíróságok, hatóságok és a köztársaság szervei kötelesek annak a járásnak területén hivatalos kiadványaiknál a kisebbségi nyelvet is használni és a beadványokat e nyelven is elfogadni. Az 1919-ik népszámlálás eredménye nem felelt meg a cseh államalakulás csehesítő vezetőinek, mert attól féltek, hogy a minimális 20%-ot, különösen Felső-Magyarországon, mindenütt ki lehet mutatni s a cseh államnyelvet visszaszorítja a magyar és német nyelv. Tehát olyan népszámlálási eredményre volt szükségük, mellyel a magyar és német létszámot tetemesen apaszthatnák és lehetőleg a legtöbb területen a 20% alá nyomhatnák, mert az 1919-i népszámláláskor kiderült, hogy az általuk tiszta tót megyéknek hirdetett területeken is jelentős magyar és német kisebbségek voltak. Már az 1919-i népszámlálást önkényesen és sokszor meghamisított számlálólapokkal hajtották végre és ennék dacára csak 56% cseh-tótot tudtak kimutatni egész Felső-Magyarországon és 12%

rutént, ellenben a magyarok, akiknek létszámát a zsidóknak a német rovatba való szorításával apasztották, 23 %-át tették ki a lakosságnak. A keleti és déli megyékben a magyar lélekszám 40 és 30% között mozgott, eltekintve attól, hogy a déli sáv majdnem tisztán magyar lakossággal bír. Az 1919-i népszámlálás ennek következtében nem felelt meg a cseh államalakítók intencióinak s ezért 1921 február 15-ére új népszámlálást rendeltek el. Úgy gondolták, hogy két esztendő alatt történt sok kiutasítás, a hivatalos nagy terror megtette hatását és a számbeli arányt tetemesen megmésította.

Az utasítások értelmében a magyar területeken a biztosoknak legfeljebb 14%-nyi magyarságot szabad kimutatniok, ami valóban a legképtelenebb eszközök igénybevitelével sem volt megvalósítható, ámbar a népszámláló biztosok mindent elkövettek a cél elérésére. A számlálási lapokat, melyeket a biztos ceruzával kitöltött és pedig úgy, hogy a megszámlált bele nem tekinthetett, a főbiztos átvizsgálta és kikorrigálta. A magyar és német területek elmagyarosodott vagy elnémetesedett cseh-tót területeknek tekintendők, melyeken a szláv-névű személyek cseh-tótoknak írandók be, azonkívül a 30 évnél idősebb magyarok is. A születési hely irányadó, Csehszlovák területeken születettek, cseh-tótok. Zsidó vallásnak és cigányok, cseh-tótok, ha azonban magyaroknak vagy németeknek vallják magukat, akkor zsidóknak vagy cigányoknak írandók be. Ha a megszámlált csehül vagy tótul is beszélt, szintén cseh-tótnak tekintetett. A hatóságok nagy propagandát folytattak és hihetetlen terrort fejtettek ki. A magyar és német lapokat a népszámlálás idejére betiltották.

1910-ben a mai elszakított területen 48% tót nemzetiségűvel szemben volt 52% más nemzetiségű. (Használati nyelv szerint 46:54.) 1921-ben 56.6% cseh-tót és 43.3% más nemzeteti lett kimutatva. Ha tekintetbe vesszük, hogy 56.6% egy fiktív nemzeti egységű többséget reprezentál, mert hiszen két nemzet tagjaiból adódott össze és hogy e számból az 1918 után bevándorolt cseheket le kell vonni és ezenkívül a magyarság rovására elkövetett erőszakos bejegyzéseket, ami együttesen 275.000 lelket tesz ki, akkor a tótság tényleges arányszáma csak 47%. Úgy az 1910-es népszámlálás, valamint az 1921-i népszámlálási eredmények részletezése bizonyítja, hogy a magyarság arányszáma a köztársaságban nem 5.6%, hanem 7.8%, az elszakított területen pedig nem 20.9%, hanem 30%, mely arányszámok a használati nyelv szempontjába való osztályozás esetén körülbelül 8.8%, illetőleg 34 %-ot mutatnának. Tehát a tótság az elszakított területen éppen olyan kisebbséget alkot, mint a magyarság. Hegemóniáról, előjogokról szó sem lehetne, csupán egymás mellé rendelt egyenlőjogú nemzetekről.

KÖZIGAZGATÁS, A cseh hegemonisták természetesen igyekeztek megszervezni hatalmi politikájuk elsőrendű végrehajtóját, mely a cseh-tót egységet megvalósítsa. Lelkiismeretnélküli, erőszakos, hatalmaskodó közigazgatási karra volt szükségük, melynél nem a szakismeret és a tudás volt fontos, hanem a kormányzat által előírt magyar- és nemetellenes, majd tótellenes gyűlölet és türelmetlenség.

Ennek a fokmérője volt az előléptetés irányadója. Aki minél erőszakosabb volt, az annál magasabb állásokat kapott a közigazgatásban.

A belgrádi fegyverszüneti egyezménynek második és harmadik szakasza szerint a kiürített területeken: „A polgári igazgatás a jelenlegi kormány kezében marad.“ A csehek ennek dacára egy még nem létező állam részére hűségesküt követeltek. A tisztviselők így két malomkő közé kerültek. A magyar kormány hivatkozott az egyezményre, a közigazgatási tisztviselők hivatkoztak a magyar kormány rendeleteire. A csehek megszállták a hivatalokat, a tisztviselőket, akik ez esküt le nem tették, eltávolították és behelyezték a cseh-morva tisztviselői karnak szeméjét, a fegyelmiig számtalanszor büntetettek, tót ügyvédi írnokokat, ügyvédgyakornokokat, falusi jegyzőket. Ezek képezték az új közigazgatási kar elitjét. A jegyzőkből alispánok lettek, az ügyvédi írnokokból főszolgabírák, félbemaradt megyei jogászokból megyei főjegyzők, polgármesterek. Falusi papokból, agitátor ügyvédekéből, vagy ügyvédjelöltekből lettek zsupánok.

Mínthogy a kormányzat ezen végrehajtó apparátusa azt érezte, hogy a talaj lábai alatt bizonytalan és hogy a cseh uralomnak nincsen ott jövője, Szlovenszkót és Ruszinszkót kizsákmányolandó gyarmatnak, — nem is gyarmatnak — hanem ellenséges területnek nézte. A visszaéléseknek, a korrupciónak, a sikkasztásoknak, a csalásoknak, a panamáknak áradata pusztította Felső-Magyarország területét, melynek úgy tót, mint magyar és német polgársága és népe mindenkor mintaképe volt a puritánságnak és a becsületességnek. Az új tisztviselők minden ténykedésükből, tollvonásukból üzletet csináltak. Eleinte csak azokra rohantak mohó kapzsiságukkal, akiket a cseh hegemonisztikus politika igyekezett elnyomni. A magyarság és németiség, valamint a magyarbarát tótok estek először áldozatul ennek a hadjáratnak. Amikor a zsarolók étvágya megnőtt, akkor sorra kerültek a „testvér“¹ tótok és a tót ipar és kereskedelem keserűséggel látta, hogy a magyar gazdasági élet szabadsága helyett beköszöntött a baksis és korrupció rendszere, mert a közigazgatás vezetőemberei mindenképp hasznot kértek. Élelmezési, marhakereskedelmi, szeszértékesítési, fa- és erdőkereskedelmi, földértékesítő, bankalapítási és átalakítási szövetkezetek és konzorciumok burjánzottak fel, melyekben mindenütt a közigazgatás és politika csehei és csehoiljei játszottak vezetőszerepet, akár mint csendes, de annál kapzsiabb, akár pedig mint nyílt társak.

Az új hivatalnoki kar életének megkönnyítésére és a lakosság panaszainak erőszakos elnyomására készültek a közigazgatási reformtörvények. A 126/1920. számú február 19-i közigazgatási reformtörvény csupán első etappe, átmenet az első centralizáció felé, mely az 1928-i, újabb közigazgatási reformban nyert autonómiaellenes befejezést, dacára annak, hogy az autonómia jelszava alatt sikerült azt létrehozni. Az első reform célja a magyar megyéknek tót megyék közötti felosztása volt, azonkívül a teljes unifikációnak előkészítése. A törvény a legtisztább centralizmust valósította meg olyképpen, hogy a hegemonista központi kormányzat eszközévé tette az alacsonyrendű közigazgatási autonómiákat, melyek a centrális hatalom enge-

défyé és ellenőrzése nélkül nemcsak hogy semmit sem tehetnek, de nem is beszélhetnek. Az 1928-i reform törölte a nagyzsupák szervezetét is, a megyei székhelyeket beszüntette és csupán a járási intézményt hagyta meg, azonkívül a tartománygyűlési jelleggel felruházott tartományi zsupatanácsot, mely természetesen más nevet nyert. Ennek az egész közigazgatási szervezetnek lényege tehát az, hogy az Önkormányzati cselekvési lehetőség majdnem zéróra redukáltam tt: az elszakított területek élén egy tartományi főnök áll, aki Prága parancsait teljesíti és sem a volt megyék, sem a községek lakosságának nem áll olyan fórum rendelkezésére, ahol a parancsokkal szemben felfogását kifejezhetné. Szlovenszko és Ruszinszko tulajdonképpen csak most váltak igazán a csehek által megszállott területekké.

A zsupatörvény kiegészítésével kiadattak a 100., 101., 102. számú kormányrendeletek, melyek 1922 szeptember 30-án jelenték meg. Az első rendelet megszüntette Pozsony, Kassa, Komárom, Selmec- és Bélabánya törvényhatósági jellegét s Pozsonyt és Kassát rendezett tanácsú városokká, a többieket pedig nagyközségekké fokozta le* Komárom nagyközséget a komáromi járáshoz csatolta, míg Selmecbánya egy újonnan alakított tót többségű járás székhelye lett. A rendelet a rendezett tanácsú városokat nagyközségekké alakította és a járásokba bekebelezte. Az 1922/243. számú és július 13-án kelt törvény, mely a városok új közigazgatási rendjét megszabja, világos bizonyítéka annak, hogy a városok autonómiai életét teljesen megszüntették. A zsupán áll teljhatalommal a városok és nagyközségek felett. A városok polgármesterét a képviselőtestület által választott öt jelölt közül a kormány választja. A kormány a polgármestert és helyettesét hivataluktól megfoszthatja és a zsupán nevezi ki a helyettes, Ő állapítja meg a polgármesteri fizetést. A városi főjegyző állami tisztviselő, aki fellebbezési joggal bír a képviselőtestülettel szemben, tehát valóságos ellenőr. A fellebbezett ügyekben a zsupán dönt, aki a képviselőtestületbe öt teljesjogú szakértőt nevez ki. A zsupánnak mindennemű jogorvoslati eszköz kizárásával joga van felosztatni a képviselőtestületet. A városok testületéi tehát csak arról tanácskozhatnak, határozhatnak, amit a zsupán megenged. Teljes abszolutizmus és diktatúra jellemzi ezt a közigazgatási reformot.

A városvisszafejlesztésnek célja nem volt egyéb, mint a városi vezető magyar intelligenciát politikailag teljesen lefegyverezni. Egy más erőszakos rendelet is sértette a magyar városokat. A teljhatalmú miniszter elrendelte, hogy 1921 július 1-től a városi közigazgatás minden ágában a tót hivatalos államnyelv bevezetessék, tehát a magyar városokban az összes nyilvántartások, alapokmányok, iktatók és egyéb feljegyzések kizárólag cseh-tótul vezetendők és az egyes ügyosztályok, valamint az előadók egymás között és úgy feletteseikkel, mint alantasaikkal csak e nyelven érintkezhetnek. E rendelettel kapcsolatban az 1920 február 29-i nyelvtörvény alapján tót nyelvtanfolyamokat szervezett a miniszter. A tisztviselőknek a nyelvtörvény értelmében az államnyelvet el kellett sajátítaniok és egy bizottság előtt vizsgát tenniök.

Igen súlyos szociális probléma keletkezett a cseh kormányzat azon

eljárása következtében, hogy a magyar tisztviselőket elbocsátotta. Több mint hatezer elbocsátott magyar tisztviselő és majdnem ugyanannyi család vált kenyértelenné, bele nem számítva, akiket a csehek kiűztek és kiutasítottak. A magyar pártok számtalanszor szóvá tették ezt a kérdést, mely a nyomorba taszított magyar közalkalmazottak nyugdíjának elsikkasztásával egyenlő. Nem takarékosági szempontok vezették a kormányt, hanem csakis a magyarság letérése, mert hiszen 1922-ben 352.356 állami alkalmazott volt az új államalakulásban a megyei és községi alkalmazottak és tanítók száma nélkül, tehát 954.367 főt tett ki az állam által eltartottak száma. Ez azt jelenti, hogy minden tizenegyedik embert az állam tartja el, évi kilenc milliárd korona kiadás-sal. Az állam az alkalmazottak szaporításában egyáltalában nem takarékoskodott, viszont a nyugdíjasok helyzetén álig enyhített és itt is nemzetiségi szempontokat érvényesített.

Az 1928-i közigazgatási reform, mely a zsuparendszert beszüntette, cseh hegemonisztikus szempontból azért vált szükségessé, mert a 126/1920 február 19-i törvény életbeléptetése után elrendelt községi és zsupaválasztások (1923 szeptember) a hegemonisztikus rendszer vereségét jelentették. Ugyanis Szlovenszko túlnyomó többsége a nemzed autonómia programjára szavazott. A kormány a zsupabizottságokban csak úgy tudott magának többséget szerezni, hogy e bizottságokba 67 tagot nevezett ki a törvény 12. §-a alapján. Az 1923-i választások után Prága elhatározta, hogy a megyerendszert végleg beszünteti, amihez az autonóm tót néppárt, behódolása után, nyújtott leginkább gégédkezett.

ISKOLAÜGY. A cseh-tót köztársaság alkotmánytörvényének 128—134. §-ai a nemzeti, vallási és faji kisebbségek védelmét hirdetik az 1919 szeptember 10-i és Saint Germain en Laye-ban kötött, a cseh-tót államot biztosító békeszerződés kikötései alapján. E szerződésnek 8. §-a szerint:

„Azok a cseh-tót állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi cseh-tót állampolgárok. Nevezetesen joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, fenntartani és azokra felügyelni, azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használhatják és vallásukat szabadon gyakorolhatják/*

A 9. §. 2. szakasza szerint: „Azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban lagnak faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó cseh-tót állampolgárok, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek az élvezetéből és felhasználásából, amelyek a közvagyon terhére állami, községi, vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékonycélra fordítatnak/

A 14. §. kimondta, hogy a kisebbségekre vonatkozó rendelkezések nemzetközi érdekű kötelezettségek és a Nemzetek Szövetségének védelme alatt állnak. Az alkotmánylevélnak 130—2. §-ai és a fenti §-okkal egyeznek. A 134. §. pedig kimondja: „Minden fajtájú erőszakos elnemetlenítés tilos. Ezen alapelvek figyelembe nem vételét a törvény büntetendő cselekedetnek minősítheti.“

Az 1920 február 20-i cseh-tót nyelvtörvénynek 5. §-a kimondja, hogy a nemzeti kisebbségek részére felállított iskolákban a tanítás nyelve az illető kisebbség nyelve lesz és a részükre felállított kultúrintézmények e nyelven adminisztrálnak. A törvénynek 8. §-a azonban kimondja, hogy a zavartalan közigazgatás érdekében a törvény hatályának első Öt esztendejében rendeleti úton a törvénytől eltérő szükséges kivételek eszközölhetők. Az 1919 április 3-i iskolai törvény 1. §-a kimondja: „Egy nyilvános elemi népiskola minden községben felállít-

ható, amelyben három éves átalány szerint legalább 40 iskolaköteles gyermek van, ha a községben olyan tannyelvű nyilvános iskolanem létezik, mely a gyermekek tannyelvét képezi. Egy ilyen iskola tanítási nyelvének az illető gyermekek anyanyelvével kell megegyeznie.“ A 2. §. szerint, ha ezen iskolát legalább 400 gyermek látogatja, akkor ugyanolyan tannyelvű nyilvános polgári iskola állítható fel, mely leány- vagy fiúiskola, vagy pedig leány- és fiúiskola lehet. Ha az utóbbit legalább 300 fiú és leány látogat)“ akkor két iskolára osztható. Az 5. §. alapján a közoktatásügyi miniszter az iskolanyitás engedélyét alacsonyabb tanulólétszámmal is megengedheti. A 6. §. szerint az iskolák költségeit az állam viseli. A 15. §. szerint a törvény Cseh-Morvaországban és Sziléziában rögtön életbe lép, míg Szlovenszkon egy későbbi rendelet fogja megállapítani a törvény életbelépésének időpontját.

Mindezeket a törvényben kimondott kisebbségi jogokat a kormány nemcsak nem tiszteli, hanem Felső-Magyarországon valóságos Joüturális devasztálást rendezett, amit végrehajtó közleinek kíméletlen magyarellenessége és gyűlölködő kijelentései még fokoztak.

A felsőmagyarországi tanügy elszlávosítását Stefinek Antal, tanügyi referens, intézte Pozsonyból, a „Slovensky Dennik“ volt szerkesztője, aki a „Huszadik Század“-nak is volt munkatársa és Masaryk iskolájának neveltje. Tanügyi politikáját nyíltan a következő kijelentésekben hirdette: „Az én elvem magyartalanítani és tótosítani!“ „Szlovenszko iskolái valamennyien tóttá legyenek.“ „Államunk érdeke határozottan követeli, hogy Szlovenszko iskolái mindenütt tótnyelvűek tegyenek.“ „A régi magyar állam sem túrt el ezerévi fennállása alatt egyetlen tótnyelvű iskolát sem, mi sem nevelhetünk idegen országnak ifjúságot.“ „A cseh-tót kettéválaszthatatlan nemzet mindenekelőtt a saját nemzeti művelődését fogja kiépíteni Magyarország minden gazembere (!) dacára.“ „A mi köztársaságunknak tízszer annyi tanult és magas műveltségű embere van, mint amennyit egész Magyaria Sionnal együtt fel tud mutatni.“ Az ő vezetése alatt jöttek létre az egyes iskolatípusokban a következő állapotok.

Népiskolák. A felsőmagyarországi népiskolai oktatás elszlávosítását a következő összeállítás mutatja:

	<i>Magyar</i>	<i>Cseh-tót</i>	<i>Német</i>	<i>Rutén</i>	<i>Népiskolák száma</i>
1913/14	3.915	344	22	44	4.303
1920/21	801	2.337	109	410	3.871
1921/22	842	2.483	120	415	3.903
1923/24	828	2.593	118	460	4.075
1925/26	806	2.600	114	475	4.087

Tehát az átalakulás után a cseh hivatalos statisztikai adatok szerint és az első tanévben 613 (1919/20:3.690) elemi népiskolával lett kevesebb, mint magyar éra idején és a köztársaság fennállásának nyolcadik évében inég mindig 216-tal kevesebb a népiskolák száma az elszakított területen, mint Nagy-Magyarország korában. Maga az állam leginkább cseh-tót állami iskolákról gondoskodott. Az 1925/26. tanévben 1.166 állami népiskola volt az elszakított területen s ebből 749 cseh-tót állami népiskola és csak 91 magyar, 26 német, 204 rutén, 17 cseh-tót-magyar. A magyar iskolák arányszáma az elszakított területhez való viszonylatban nemcsak a tényleges, hanem a hivatalos népszámlálási arányszámnak is alatta áll. Az Utóbbi szerint a magyarság arányszáma 21% és az anyanyelv szerinti nemzeti-ségi meghatározás alapján, mely tehát minimális, 30%, úgyhogy az utóbbit tekintetbe véve, az elszakított területen a magyarságot 1.226 népiskola illetné még. Ezzel szemben a cseh hegemonista kormányrendszer a törvényes magyar igényeknek csupán 65%-át elégítette ki, az állami népiskolákra vonatkozólag csak 27%-át.

Polgári iskolák. A magyar éra alatt Felső-Magyarországon volt 1913/14-ben 102 polgári iskola, melynek tanulói túlnyomólag (66%) magyar anyanyelvűek voltak. A cseh-tót köztársaság polgári iskolái következőképpen tagozódnak:

Óvodák. 1469 intézet közül csak 31 magyar és 95453 óvodás gyermek közül 4.369 (4,5%) magyar. A 31 magyar óvodát 3.748 gyermek látogatta. A magyar óvodákat a kormány évről-évre apasztja. 1921/22-ben még 58 magyar óvoda volt, 1925/26-ban csak 31, ami csupán 2%-a az összáznak.

EGYHÁZAK. Rómái katolikus egyház. A római katolikus egyház képviselői súlyos megpróbáltatásokon mentek keresztül a cseh megszállás napjaiban. A csehek kiutasították Batthyány Vilmos gróf nyitrai, Radnay Farkas besztercebányai, Balázs János rozsnyói püspököt. A szepesi püspököt helyettesítő Kheberich Márton püspöki helynököt lemondásra kényszerítették. Kiutasított Novák István eperjesi görög katolikus püspök is. Kormányutasítás betiltotta a magyar szentek napjait és azokat a naptárakból töröltették, tilos lett a Boldogságos Szület a magyar nemzet védőasszonyának nevezni és tilosak az úgynevezett Mária-énekek is. El van tiltva a magyar nyelv használata olyan papok részére, akik tótul is tudnak. A 200.000 kat. holdat meghaladó egyházi birtok lefoglaltatott. A nagy birtokállomány kezelésére cseheknek neveztek ki és egy központi igazgatóság kezeli „Szlovenszko katolikus egyházi fekvő birtokait“. Ennek a kezelésnek óriási költségei lettek. A papnevelő intézetek, emberbaráti és tanintézetek szintén feloszlatottak. A magyar szerzetesek és apácák kiutasítottak. Az egyháznak a közoktatás terén biztosított jogait mellőzték és az összes római katolikus középiskolákat lefoglalták.

1921 februárjában három tót püspök neveztetett ki, azonban ezután is még jó ideig a pozsonyi egyházi referátum uralkodott egyházi ügyekben. Elrendelte a magyar eredetű és szalagú egyházi zászlók és jelvényeknek a körmenetekből és templomokból való eltávolítását. Fegyelmi eljárásokat indított „nem megbízható“ papok ellen, kiutasításokat rendelt el és sajtóhajszákat rendezett azok ellen, akikhez nem tudott közel férkőzni, mint például Fischer Colbric Ágost kassai püspök ellen.

A kormány e mellett behatóan foglalkozik az egyházmegyék határainak rendezési kérdésével. Az esztergomi, szepesi, rozsnyói, kassai, eperjesi, munkácsi egyházmegyék területe átterjed Csonka-Magyarországra. E kérdések rendezése után következnek a tót érsekiség felállítására. A vámkoalíció alapján létesült III. Svehla-kormány a tót néppárt autonómiai mozgalmának leszerelése céljából az egyházpolitika megváltoztatása tekintetében ígéreteket tett, melyeket Hodzsa közoktatásügyi miniszter programjában annak idején részletesebben kifejtett. Kilátásba helyezte, hogy a Vatikánnal való konfliktust meg egyezés alapján megszüntetik, az egyházmegyék határait véglegesen úgy rendezik, hogy azok az állami határokkal összeesnek. Ez a meg egyezés 1927 decemberében létre is jött az úgynevezett modus vivendi-ben, mely a Vatikán diplomáciai győzelmét jelenti, amennyiben a szent- szék a főpapság kinevezését magának továbbra is biztosította és az egyházi vagyon szekvesztrálása csak provizóriusnak nyilvánított.

Protestáns egyházak. Srobár tót teljhatalmú miniszter 1919 január 30-án az ágostai evangélikus egyház autonómiáját felfüggesztette és kimondotta azt, hogy a legfőbb felügyeleti jog a kormányt illeti meg és ezt ő fogja gyakorolni. Az összes választott egyházi, esperesi, kerületi

és egyetemes tisztviselők egyházi méltóságaitól megfosztanak és a funkciók gyakorlásától eltiltattak. Az ügyek vitelére egyházmegyei kerületi és egyetemes tanácsokat nevezett ki, melyekben egyetlen magyar vagy német tag nem volt. A nyugati kerületet Zoch Sámuel lelkész, később püspök, a keletit Jánoska György lelkész, aki szintén püspök lett, vezette.

Ezek igen erőszakos eszközökkel érvényesítették az egyházban a cseh-tót szellemet. A megbízhatatlannak tartott magyar lelkészeket felfüggesztették, sokszor letartóztatásukat előmozdították, a magyar-nyelvű istentiszteleteket betiltották, a magyar iskolákat bezárták, vagy eltótosították. A magyar egyházközségekbe cseh-tót szellemet igyekeztek plántálni, sőt például arra kényszerítették őket, hogy cseh légionárius alapra gyűjtéseket rendezzenek. Az államsegélyt a megbízhatósághoz kötötték. Magyar vidékekre tót segédlelkészeket helyeztek tótosítás céljából.

Az új egyházi alkotmányt és a szervezésre vonatkozó zsinati törvényeket a magyar és német evangélikusság nélkül a csehofil tót evangélikusok készítették és csak azután hívták egybe 1921 január 18-ára az alkotmányozó zsinatot Trencsénbe. A magyarság és németiség tiltakozott az autonómiai sérelmek ellen és követelték az eddigi rendeletek visszavonását és az egyházközségek megkérdezését az egyházi szervezés ügyében. A csehofil zsinat elutasította a magyar-német egyházkerületek alakítására vonatkozó indítványt. A két püspök által inaugurált rendszerben a főesperesek és egyházfelügyelők a hegemonsztikus cseh kormányzatnak exponensei. A magyar evangélikusság, melynek vezetője Szent-Ivány József, nyolc esztendőn keresztül hasztalan követeli a magyar egyházkerület engedélyezését.

A református egyházzal azonban más taktikát követett Prága. Minthogy ez a tiszta magyar egyház nem volt hasonló módon megközelíthető, a kiegészítés és mellőzés módszeréhez folyamodott. Megvonta az összes államsegélyeket és a református egyházközségek és lelkészek a legnagyobb nyomorba jutottak. A prágai kormány eredeti célja volt, hogy a kálvinista egyházközségeket beleolvasztja az evangélikus egyházba, hogy így a magyar egyházba is bevihesse a tótosítást. A cseh bevonulás után sok kálvinista lelkészt és tanítót elfogtak és Illavára, Theresienstadtba, Brünnbe hurcoltak. Az egyházat megbízhatatlannak tartották és ezért a közügyek intézéséből teljesen kizárták. A reformátusok arra az álláspontra helyezkedtek, hogy egyházközségeik a magyar evangélikus református egyház testéhez tartoznak és attól mindaddig el nem szakadnak, míg a békeszerződés ratifikálva nincsen. Passzív rezisztenciában maradtak és testületileg a megszálló hatalommal nem érintkeztek. A kormány végre követelte, hogy a szlovenszói református egyház önállóan megszerveztessék. Három feltételt szabott. 1. Az egyház önállóan és Magyarországtól függetlenül szervezkedik. 2. A funkcionáriusok leteszik a hűségküit. 3. A tót református egyházközségek külön főesperességet alkotnak. De a lelkésznevelést a luteránus teológiára bízta, a külföldi tanulmányokat megbízhatósági bizonyítványoktól tette függővé, a tót egyházak külön szervezését nem a tót gyülekezetek határozatai alap-

ján, az istentiszteleti nyelvet nem a gyülekezetek megkérdése után rendelte el, hanem önkényesen. Az egyházkerületek, mintán a lelkészek és gondnokok letették a hűségüket, megalakultak, megválasztották püspökeiket és felügyelőiket. A kormány már előzőleg kiutasította Révész Károly evangélikus református püspököt. A tót egyházközségeket pedig az egyház és a gyülekezetek tiltakozása dacára, külön fősperességbe osztotta be. A református egyháznak ma is igen súlyos a helyzete, mert államsegélyi szempontból sem részesül egyenlő elbánásban.

SAJTÓ, EGYESÜLETEK, SZÍNÉSZET, KÖNYVTÁRAK, IRODALOM. Nehéz viszonyok között, kis anyagi eszközökkel, folytonos terror, hatósági zaklatás, elkobzás, beszüntetés, pénz- és szabadságvesztési büntetések dacára is megállotta helyét a csehek által elszakított területek magyar sajtója és habár az üldözések folyamán nagyrészt beszüntették, megmutatta, hogy a magyarság nemzeti önértékében, kitartásában, alkotóképességében és kulturáltságban jóval felette áll a tótságnak.

Hivatalos kimutatás szerint 1921-ben volt a cseh-tót államalakulásban 521 cseh és tót lap, német 589, magyar 96, rutén 14, orosz 8.

A kormány az előzetes cenzúrát 1922 június 26-án beszüntette és életbeléptette a régi osztrák bűnvádi perrendtartás alapján a lapelkobzási eljárást. A lapelkobzások száma igen magas, például 1922-ben csak a köztársaság területén 1.841 esetben fogatosítottak lapelkobzást. A kormány roppant nagy összegeket fordított a kormány-sajtóra és igyekezett a magyarság között kormánypénzen kitarított pszeudomagyar lapokat terjeszteni.

Az egyesületi élet szintén kétféle mérték alá esik: cseh- és csehbarát tót-e vagy pedig nem? A kormányzat még 1920 júniusában elrendelte valamennyi Szlovénzkóban működő egyesület alapszabályainak revízióját. Még mielőtt azonban a revízió eredményéről meggyőződést szerzett volna, a magyar egyesületek egész sorát feloszlatta. A feloszlátott egyesületek nagyrészt társasegyletek, közművelődési társulatok, múzeumegyletek, melyeknek célja részint társas összejövetel, részint közművelődés. Nem kímélték a keresztényszocialista egyesületeket, a magyar gazdasági egyesületeket, magyar földműves- és munkásegyleteket és tomaegyleteket sem. A kormány-sajtó sokáig lehetetlenné tette a szlovénzkói és ruszinszkói magyar színpártoló egyesület megalakítását is, mert azt a vádat hangoztatta, hogy irredenta célokat szolgál, ami éppen elégséges ürügy volt ahhoz, hogy az egyesület alakulása elé a kormány éveken át akadályokat gördítsen.

A felsőmagyarországi magyarság kulturális izolálását színházi téren is erőszakolta a kormány. Felső-Magyarország, melynek több állandó magyar színháza volt és amely több színkerületre volt osztva, melyek mindegyikében magyar színtársulat működött, a csehesítő kormány parancsszávara majdnem teljesen megfosztott a magyar színművészettől. A hatóságok rosszindulatú rendeletei, intézkedései

majdnem lehetetlenné teszik a Felső-Magyarországon még működő két társulat boldogulását.

A cseh-tót hatóságokat a magyar színművészet elleni drákói rendelkezésekre különösen az indította, hogy a városi lakosság elutasító magatartást mutatott a esdi társulatokkal szemben, míg a magyar és német társulatok előadásai alkalmával a színházak tömve voltak. Réá akarták kényszeríteni a közönséget, hogy látogassa a cseh színelőadásokat. Ezért például Iglón és Eperjesen, ahol a magyar előadások zsúfolt látogatottságnak örvendtek, azzal az indokollással tiltották be a magyar színelőadásokat, hogy ott nincsenek magyarok, tehát az előadások feleslegesek.

A 430/1919. számú törvény, mely a közkönyvtárakról szól, kimondja, hogy ezek a nemzeti kisebbségek számára is létesítendőek, ha az illető községben az utolsó népszámlálás szerint legalább 400, a kisebbséghez tartozó személy van, illetve, ha a községben nyilvános nemzed kisebbség létezik, vagyis az az összlakosságnak legalább is 10%-át eléri. Több község részére közös kisebbségi könyvtár létesíthető. Meglevő közkönyvtárakat kisebbségi szempontból ki kell egészíteni. Ennek dacára a magyar kisebbségeket a községi közkönyvtárak szervezésénél sehohsem vették tekintetbe, ami annál érzékenyebben érintett, mert a kormány a magyar könyvek és sajtótermékek behozatalát betiltotta.

1921 áprilisában Szlovenszko teljhatalmú minisztere kiadta a rendeletet, mely szerint megtiltja azon magyar nyomdatermékek terjesztését, melyek 1918 október 28-a után Magyarországon jelentek meg, illetve ott megjelennek, vagy nyomatnak, valamint mindazokat a nyomdatermékeket, melyekről nem lehet biztosan megállapítani, hogy az említett nap előtt, vagy utána jelentek-e meg. Kivételesen, külön kérvényezés útján a minisztérium ad engedélyt. 1918 október 28 óta a cseh kormány ezt a rendeletet szigorúan végrehajtotta. A magyarországi sajtótermékeket már régóta kitiltották, elkobozták. A felsőmagyarországi magyar könyvtermelés nem erős és az ottani magyarság réá van utalva a magyarországi irodalmi termékekre. A prágai kormány a magyarságot a szó valóságos értelmében elszakította és elrekesztette kulturális életének forrásaitól. Ennek nem annyira az irredentizmustól való félelem az oka, mint inkább az a cél, hogy a magyarságot a cseh és tót irodalmi termékek elfogadására szorítsa, ami azonban nem sikerült, mert Felső-Magyarországon utóbb mégis igen intenzív magyar irodalmi élet alakult ki.